

Takács György

"nyujcs kezét Mária..."

Erdély végén, Csíkszék keleti felében, a Keleti-Kárpátok középső szakaszának olykor több mint másfélezer méteres, égre törő bércei között, a Moldva felé igyekvő Tatros folyócska, s a belefutó kisebb-nagyobb patakok völgyeiben él a magyarság egyik gyakran elfeledett, mindmáig sok szükségét szenvedő tagja: a gyimesi csángóság.

Sokat vitatott nevük magyarázatát így hagyja ránk útleírásában *Teleki Domokos*: "Gyimes-lunkai Lakosokat a Tsíkiak Tsángóknak nevezik: lehet, hogy ez a Nevezet onnan jön, mivel ők vándorló Emberek és Lak helyeket gyakran el hagyták: az a szó Tsángó pedig olyan értelemben vétetik, mint kóborló, vándorló." (*Balassa Iván: A határainkon túli magyarok néprajza, Gondolat, Bp. 1989. 221.o.*)

A fenyegető veszedelmek, a katonaság, a bírói ítélet, a túlságosan magas dézsma, vagy éppen az éhínség és az áldozataikat gyakran ezerszámra szedő járványok elől "elcsángáló" csíki, kászoni és gyergyói székelyek valószínűleg a 17. század utóján jelentek meg a Gyimes-völgyének rengetegeiben. A tatárok utolsó, 1694-es betörésének krónikásai – akik pontos képet festenek Csíkszék pusztulásáról - nem említik ugyan, hogy a Gyimesi-szoroson átvonuló ellenséges sereg valamit is elpusztított, vagy zsákmányolt volna (vö. *Antal Imre: Gyimesi Krónika, Európa-Kritérium, 1992. 11.o.!*), ez azonban csak azt teszi valószínűvé, hogy ekkor még a völgyben nagyobb, összefüggő települések nem voltak, kisebb, szórványosan elhelyezkedő telepek azonban lehettek. Ugyanezek a feljegyzések említenek egy Ambrus nevű foglyot, aki megszökvén a tatároktól, hogy újra fogságba ne essen, a Gyimes egyik eldugott patakában telepedett le, amiért is mind maga, mind pedig utódai a Rab megkülönböztető nevet kapták, amit a mai napig is több család visel a Gyimes-völgyében. (vö. *Antal, ih.!*)

A "kőből rakott" gyimesi hegyek között megtelepedett székelység azután - lassan kisszámú oláhsággal is kiegészülve - hol apránként, hol pedig ugrásszerű gyorsasággal gyarapodva, benépesítette a területet. (vö. Antal!) Hirtelen gyarapodás volt jellemző mindazokra az esztendőkre, amelyekben valamilyen különleges sorscsapás érte a környező vidéken lakó székelységet, mint például 1717 és 1719 között, amikor a hosszan tartó aszály okozta éhínség miatt nagy részük elhagyta eredeti lakóhelyét, s más vidékekre, a Havasalföldre, Moldvába és az akkor már meglévő, egyre gyarapodó gyimesi csángó telepekre költözött. (vö. Antal, 15.o.; *Imre István-Pataki József: Kászonszéki krónika 1650-1750. Európa-Kriterion, 1992. 18.o.; Mikecs László: Csángók, Optimum, Bp. 1989. 123.o.; Tarisznyás Márton: Gyergyó történeti néprajza, Kriterion, Bukarest, 1982. 193.o.!*)

Az újabb és újabb bevándorlókkal is szaporodó népesség ekkoriban már nagyobb, összefüggő telepeket alkot. Erre enged következtetni *gróf Teleki József* egyik feljegyzése, mely szerint 1799-ben a Gyimesi-szorosnál "minden héten esik... hetivásár". (Antal, 24.o.) Az 1860-as évek állapotáról *Orbán Balázs* tudósít "A Székelyföld leírása" című monumentális művében: "...Csík falvai túlnépességének szegényebb része oly nagy mérvben húzódik ide, hogy völgyeiben is, hol e század elején alig volt egy-két ház, most már 50-60 lak emelkedik. Minden ily kis falu új meg új gyarmatokat bocsát ki, melyek mind több tért fognak fel a vadon új irtványaiban." (im. *Helikon Bp. 1982. II. 77-78.o.*)

A Gyimes-völgyének három nagy községében, Gyimesfelsőlokon, Gyimesközéplokon és Gyimesbükkön 1930-ban már több, mint 13.000 ember élt. (Antal, 42.o.) Népművészetüket, zenéjüket, szokásaikat a századunkban megindult rendszeres néprajzi gyűjtések révén meglehetősen jól ismerjük.

Vannak azonban olyan falvak is, amelyekről szinte alig, vagy éppenséggel semmit sem lehet hallani. Ilyen kicsiny, csángómagyarok által lakott falucskák *Kosteiek* (Coșnea), *Gyepce* (Pajiștea) és *Magyarcsügés* (Cădărești), amelyek a Moldva felé eső részen, Palánka, illetve Ágas mellett, a völgytől délre, mintegy 1000-1200 méteres magasságban, a hegyekben húzódnak meg. Eredetileg szerencsésebb sorsú társaikhoz hasonlóan Csíkszékhez tartoztak, 1940-

* Az esetleges félreértések elkerülése végett fontosnak tartom elmondani, hogy az "oláh" elnevezés használatá ezen a helyen két szempontból is indokolt. Egyfelől azért, mert ebben az időszakban a ma "román"-nak nevezett nép még önmagát is "vlach"-nak titulálja, másrészt pedig azért, mert az "oláh" /vlach/ név nem egyszerűen népnév, hanem gyűjtőnév, amelyet a Kárpátok egész területén, a lejtőkön és gerinceken pásztorkodó népelemekre alkalmaznak. /Vö. Mikó Imre : Keleti kereszténység, keleti egyházak, Szent István Társulat, Bp. 1971. 416.0./ "Oláh" helyett "román"-ról beszélni a 19. század előtt, történetietlen felfogásra vall. (1794-ben II.Lipóthoz politikai [sb. Jegeny-jogúsításuk érdekében felterjesztett kérelmük a "Supplex Libellus Valachorum Transsylvaniensium" bizonyosága szerint önmegnevezésként maguk is a valach nevet használják. - a Szerk.)

től 1944-ig, a "magyar világban" a határ innenső felén álltak, mára azonban közigazgatásilag Bákó (Bacău) megyéhez rendelték őket.

E falvak eredetükben, hagyományaikban, minden ízükben a székelységhez és a gyimesi telepekhez kötődnek. A Magyarcsügesen élő, megcsendesült tréfájú öreg, a nyolcvanhét esztendő *Kádár Imre* bácsi így emlékezik családjára és falujára múltjáról: "Csicsóból Kádár Illés jött vót legelőbb bé ide. Osztá' ő alapította itt meg a Kádár családot. Tölle származtak vót. Osztá' vót neki es egy fia, Péter, vót egy Gyuri, Péternek egy fia, Gyuri, s osztá' Gyurinak vót egy fia, édesapám, Vaszi, Kádár Vaszi. Osztá' én maradtam, Kádár Imre. Me' édesapámnak sok gyermekik vót, osztá' azok meghóltak mind, egyedül maradtam meg."

Róluk nyerte román nevét (Cădărești) a falu. Az eredeti elnevezés (Csügés) alapjául a települést alapítók által fellelt rengeteg állati csont, széthordott végtag (csüg) szolgált, amint azt *Gábor Emil*, Imre bácsiék szomszédjának vendégszerető házában egy sötét, esős őszi estén megtudtuk. Gyepece neve önmagáért beszél – aki nem hiszi, járjon utána – Kostelek pedig egy, a faluban máig meglévő telekről, karámról nyerte nevét, ebben a karámban – nehéz lenne ki nem találni – kosokat tartottak.

A falvak népe eredetileg római katolikus vallású volt, ám túl messze csángálván eredeti egyházi kötelékeiből kiszakadt. A hegyek között pap még hosszú ideig nem volt, a legközelebb eső völgyekben pedig akkorra már jobbra az *I. Lipót* által kiadott két "*Diploma Leopoldianum*" (1691. és 1701.) (vö. *Dr. Gyárfás Elemér: Az erdélyi románok uniója s a román görög katolikus egyházi szervezet kifejlődése, Dicsőszentmárton, 1925. 12. és 16.o.!*) révén görög katolikusokká vedlett oláhok tartották istentiszteleteiket. Valószínűleg ezért lett Csügés, Gyepece és Kostelek népe is görög katolikus, bár nem kizárható, hogy néhányan közülük már régebben orthodoxok voltak. (vö. pl. Mikó im. 446-447.o.!)

Az 1940-es évek végén Románia megszüntette a görög katolikus egyházat, mondván, hogy minden görög katolikus eredetileg az ősi orthodox valláson volt, csak az osztrákok és a magyarok románellenes erőszaka tette őket katolikusokká. Kostelek és Magyarcsüges lakossága éppen ezekben az években építette fel régóta vágyott templomát, amit azonnal lefoglaltak a győzedelmes orthodoxia nevében, s erősen javasolták a falvak népének is a "visszatérést". Egyesek kilátástalanságukban, mások talán számításból vagy meggyőződésből a keleti egyházba "avanzáltak", sokan azonban visszatértek eredeti katolikus hitükre, s összeszorított fogakkal nekiláttak felépíteni az új templomot. A helyszínen járva bárki könnyen ellenőrizheti ezt az állítást, elegendő a néhány évnyi eltéréssel épült templomokat összevetni – a látvány önmagáért beszél. Ugyanazok a kezek, ugyanazokkal a szerszámokkal vágták ki, munkálták meg, rótták össze az orthodox és a római katolikus templom falait alkotó fákat.

A vallások háborúja által kettéosztott lakosságot azonban még mindig összefűzi a "régii öregek" által rájuk testált hagyomány, az archaikus imák, a ráolvasások, hitük régi mondáinak, meséinek, történeteinek egymástól elválaszthatatlan, milliónyi szála. Nincs olyan ember, asszony, fiúcska vagy "cefre" leányka, aki ne tudna belőlük egész csokorra valót, s ne monda-

ná el "tisztá jó szívvel" az arra érdemesnek bizonyult idegennek. Kostelegen járva, *Dsupin Pali* furulyás barátommal éppen egy önmaga és apja mogorvasága miatt a "Kutyaláb" "díszítő jelzőt" elnyert embertől jövet találkoztunk *Vrencsán Anna* nénivel, aki gyermekei konyhájában többek között a következő imádságot mondta el nekünk:

"Immár már beestélledt..."

Immár már beestélledt,
Kérünk Teremtőm Tégedet,
Hozzánk kegyelmességedet,
mutasd szokott őrzésedet!
Rossz álmok elvessenek,
rut látások távol essenek!
Engedd ezt nekünk Atya, Fiu fölségesen,
Szentlélekkel egyetemben,
élvén örök dicsőségbe',
tartsál meg vigyázásunkban!
Rossz álmok elvessenek,
rut látások távol essenek!

Amment.

Vrencsán Anna néni emlékei partján ülve

Anna néni minden szava évszázados emlékezet és gyakorlat gyümölcse, hiszen, mint mondotta: "Ezeket az imádságokat tanultam nagyanyámtól, Galaci Boriskától." Arra, hogy nagyanyja mikor halt meg, csak annyit tudott válaszolni: "Régen."

Ehhez hasonló, vagy ezzel megegyező imádságok több gyűjteményes kötetben is találhatóak (pl. *Erdélyi Zsuzsanna: Hegyet hágók, lőtől lépék, Magvető, Bp. 1976. 177. és 269.o.; Harangozó Imre: "Anyám, Anyám, Szép Szűz Máriám..." Újkígyós, 1992. 50.o.*), de hallható is egy igen hasonló moldvai változat *Kallós Zoltán "Uram, irgalmazz nekünk"* című lemezén, illetve kazettáján (B. oldal 5/a.).

Az ima első sora szoros rokonságot mutat az 1719. és 1902. között tizenhét kiadást

megért ún. "Aranykoronakönyv" "Te lucis ante terminum..." kezdetű esti himnuszával. (vö. Erdélyi im. 339.o.!) Az imádság 5-6. sorában felbukkanó, majd utolsó részében nyomatékosító jelleggel megismételt "Rossz álmok elveszenek, / rut látások távol essenek!" a bajelhárító elintések tipikus példájaként szoros kapcsolatban áll a ráolvasásokkal, illetve az ún. "hiedelemmondák" ártó hatalmak (gonosz, lüdérc, szépasszonyok) eltávolítását leíró részeiben található "eltiltásokkal".

Az éjszaka, a sötétség fenyegető erőivel veszi fel a harcot az "esti ima" különböző változatainak elmondója is. Az archaikus, tehát nem egyházi, liturgikus, hanem saját, otthoni használatra a nép körében kialakult imádságok közül ez talán a legszélesebb körben ismert és mondott fajta. Mind Kostelegen, mind Gyepécen és Csügésen sok, személyhez kapcsolódó változatával találkoztam, valahányszor ott jártam. A számtalan, különféle módon elmondott esti imából számomra az egyik legkedvesebb az, amit magyarcsügesi aprócska konyhájában vetünk fel "Kicsi" Andrisnétől társammal, Szabó Noémivel:

"Én lefekszem kiságyamba..."

Én lefekszem kiságyamba,
minden testi koporsómba.
Álom ingem meg ne csaljon,
gonosz töllem távol járjon!
Angyal ingem úgy öröjzön,
szent keresztvel megjegyjezen!
Mária nyugisson,
Jézus Krisztus ebregessen!
Szép piros hajnal hasada,
nyújcs kezet Mária,
nyiccs kaput angyal,
hogyan mehessünk bé az örök dicsőségbe!
Amen.

nyugisson = nyugtasson

ebregessen = ébresztgessen

Hasonló imádságok az egész magyar nyelvterületről ismeretesek (vö. Erdélyi im. 178, 207, 224, 247, 317, 341, 427, 480, 489.o.; Harangozó, 32, 34, 35, 63, 66.o.; Polner Zoltán: *Arany fának arany ágán, Békéscsabai Megyei Könyvtár kiadása, én. 5, 11, 13. és 15. sz. ima; Salamon Anikó. Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák, Helikon, Bp. 1987. 214, 215, 225.o.!*)

A 3-4. sorban az előzőekben említettekhez hasonló elintő felszólítás az angyal, Mária és Jézus Krisztus óvó védelmének segítségül hívásával egészül ki. Hasonlóképpen könyörög a sötétség erői ellen védelemért a *Thewrewk Codex* egyik részlete: "...rekessz ki minden nyavalyás fertelmeket én elméből, és testemből, szabadíts meg engemet én édes uram pokolbeli Sátánnak minden bántásából ... kik halálra keresik én lelkemet ... és mikoron ki akarsz ez szegény testből venni, ne jöjjenek én élembe az örök sötétségnek veszedelmei, ne árthassanak énnekem..." (*Thewrewk C./1531.k./in. Nyelvelméltár II. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Bp. 1874. 330.o.*)

Mária és a hajnal együttes említése a középkori himnuszok Szűz Máriát "*stella maris*"-, "*stella matutina*"-, "*stella splendens*"- és "*aurora lucidissima*"-ként aposztrofáló fényszimbolikájára emlékeztet. A "Csíki kalastromban" 1676-ban *Kájoni János* által kibocsátott "*Cantionale Catholicum*"-ban található "MAS AZONROL" szülő ének szintén így szólítja meg Máriát: "OH fel-kelő fényes nappal,/ Tündöklő szép piros hajnal,/ Drágalátos Szűz MARIÁ." (*Domokos Pál Péter: "...édes Hazámnak akartam szolgálni..." Szent István Társulat, Bp. 1979. 213.o.*)

Álom és látomás határán mozogva tudósít a megtapasztalt világról egy igen réginek tűnő ima, amelyet az elmúlt év decemberében vettem fel *Kostelegen Tankó Mihálytól*, aki ezt az imádságot is, mint annyi mindent, "tudós asszony" hírében álló édesanyjától tanulta. Az ima elmondásakor az élete teljében lévő kemény, erős ember furcsán átlényegült: előrehaajolva, különös zeneiséggel, lassan kántálva mondta el az Úrjézusról szóló látomás képeit:

"Látom az Úrjézust..."

Látom az Úrjézust,
Paradicsom kertyebe,
szent arany a székibe,
térgyig vérbe, könnyökig könnyübe.
Odamene Szent Lukácsi, kérdi:
'Mit sírsz, Jézus?'
'Világira, hogy ne sírjak,
mikor a zsidók megfogtak,
megkötöztettek,
taknyikval, nyálíkkal rútitnak,
vaskesztyűkkel csappódnak,
vas ostorokval ostoroznak,
töviskoronával koronáztatnak,
keresztfára feszíték kezemet, lábomat
nagy fejes szögekvel.

Jój el Szent Lukácsi, mongyélista te fekete földedre!
 Hírdesd az én koronaviselésemet,
 hogy aki elmondja pénteken, szombaton,
 háromszor naphalat után,
 még a legküssebb bukuját sem hagyják bünbe!

Amment.

mongyélista = evangélista

naphalat = naphaladta, napnyugta

buku = bog, fz, tag, rész

A Tankó Mihály által elmondott ima az úgynevezet "pénteki ima" egyik ritkán előforduló változata. A pénteki ima, amint később látni fogjuk, az Úrjézus imája, s ez összes változatai közül talán éppen ebből és a szövegükben hozzá közel álló változatokból világlik ki leginkább.

Hasonló imák Uzonkáról (Háromszék), Bogdánfalváról és Szabófalváról (Moldva), Bukovinából, Tolnából és a felvidéki Udvardról találhatóak Erdélyi Zsuzsanna gyűjtésében. (Erdélyi im. 466, 503. és 505., 476. és 477., 470, 468.o.)

Az imádság végén található felszólítás ("Hírdesd az én koronaviselésemet...") párhuzamba hozható a Máté evangéliumában olvasható ún. "missziós parancs"-csal (Mt.28,19.). A zárómondat egyértelműen az ima érdemszerző jellegére utal. Az imazáradékokkal kapcsolatos elképzeléseket a későbbiek során érintjük.

Kostelekből egy kis erdei ösvényen szűk óra alatt átmehet az ember Gyepecére. A fenyvesből az irtásra érve csakhamar feltűnnek az aprócska falu házai. Beérve közéjük alig néhány lépést kell tennünk *Fekete Róza* néni kapujáig. Ez a néhány lépés azonban korántsem veszélytelen, különös tekintettel a falu szélső házában lakó, régi jó ismerős *Kászoni Fekete Tamás* bácsira és feleségére, *Márka* néniére, akiknek vendégszeretete, jólirányzott ételekkel és italokkal társulva órákra képes megbénítani a "népra jzi gyűjtések" odatévedő apostolait. Szorgalmasan elfogyasztva mindent, nadrágszíjnak feszülő hassal aztán mégiscsak eljuthat a meggyötört "gyűjtő" Róza néni portájára. Fekete Róza néni imádságos asszony. Nem csupán a szüleitől, nagyszüleitől örökölt imákat ismeri, de füzetekbe írva gyűjti is a valahol hallott szövegeket. Sokat emlékezetből is tud. Az itt következő szép régi imádságot egy gyönyörű, szikrázó téli nap délelőttjén olvasta fel nekünk, konyhájában ülve:

"Ima a drága Urjézushoz"

Ó, mért sirsz názáretbeli Jézus Krisztus
 szent siralmas székedben,
 szent siralmas kertedben,
 szent áldott arany hajad leeresztve,

térdig vérbe, könyökig könnybe?
 Ó, hogyne sirnék,
 amikor a zsidóknál el vagyok végezve,
 keresztfára függesztve.
 A két karom két vasszeggel,
 a két lábam egy vasszeggel.
 Tövissel megkoronáztatva.
 Az örök mindenható Uristen,
 Ki a kevélyeket megalázod,
 az elnyomottakat újra feltámasztod,
 nyujtsd ki a védelmező karodat
 és a Te irgalmasságodat,
 hogy mindenkor győzedelmet vehesünk a Te királyi széked előtt!
 Az én házam.

Ez az ima az előzőhöz hasonlóan a pénteki ima típusához áll legközelebb. A pénteki ima – amelynek különböző változatait a most következőkben bemutatom – Erdélyi Zsuzsanna felismerése szerint tulajdonképpen *Jézus imája*, amely az *Úr imája* (Miatyánk) és *Mária imádsága* (Üdvözlégy) mellett megjelenve fontos hiányt pótol a népi mentalitás számára. Ugyanis "a Miatyánk és az Üdvözlégy mellől hiányzott a hivatalosan is általános érvényű Jézus-ima. A Hiszekegy - jóllehet Jézus a főhőse - más funkciót töltött be. (...) A nép viszont a szenvedést megjelenítő Jézus részére is igényelt imádságot, egyszersmind az Atya-Anya-Fiú hármasságtudat szövegi megjelenítésére is vágyott." (Erdélyi im. 368.o.)

Róza néni imája a pénteki ima általános felépítésétől (lírai jellegű bevezető szakasz – epikus jellegű középszakasz (Jézus Krisztus halálának sűrített, passiószerű közlésével) – záradék, vö. Erdélyi im. 56.o.!) elsősorban a kezdőszakasz és az ima elmondása által elnyerhető érdemeket felsoroló, ún. "záradék"

Fekete Róza gypepei konyhájában.

(vö. Erdélyi Zsuzsanna: *Az archaikus népi imádságzáradékok történeti kérdései*. In: *Erdélyi Zsuzsanna(szerk) Boldogasszony ága. Tanulmányok a népi vallásosság köréből*. Szent Irván Társulat, Bp. 1991. 51-143.o.) hiányában különbözik. Utóbbira frappáns választ ad az utolsó sor, amely egyben egy másik típusú imádság ("Az én házam Szent Antal...") kezdősora is. Az "I ma a drága Urjézushoz" ezek szerint eredetileg ebben az imában folytatódott, csak a lejegyzés során a további részek – így a záróformula is – lemaradtak.

Jézus Krisztus leeresztett "szent áldott arany" haja nem csupán a bánat, a gyász jele, ennél mélyebb szimbolikus értelemmel is rendelkezik: az "Áldott Nap", a "Szent Nap" keresztény megfelelője, az "Igazság Napja" (Sol Iustitiae), a "Győzhetetlen Nap" (Sol Invictus) "leszentülését", önkéntes áldozatként értünk felajánlott keresztthalálát fogalmazza meg gyönyörű képi szimbolikával.

A Róza néni által elmondott imádság változatait megtalálhatjuk Erdélyi Zsuzsanna gyűjtésében (Erdélyi 1976. 353, 356, 359, 372, 386, 464, 466, 470, 472, 473, 476, 477, 482.o.)

Az utolsó sor akár a következő ima valamelyik változatár.ak kezdősora is lehetne:

"Angyalok csenditének..."

Angyalok csenditének,
 arany szóval értekeznek,
 erejszen bé lélek!
 Nem eresztlek.
 Az én házam Szent Antal,
 négy szegibe négy angyal,
 közepibe egy aranyszék,
 azon sír Asszonyunk Szép Szűz Mária.
 Odamenyen Szent Lukács evangélista, s azt kérdi:
 'Mért sírsz Asszonyunk Szép Szűz Mária?'
 'Hogyne sírnék, mikor az én Áldott Szerelmes Szent Fiam odavan,
 térgyig a vérbe,
 könyökig a könnyübe.'
 'Hova jártál Áldott Szerelmes Szent Fiam?'
 'Én eljártam fekete földre, föld szinyire.
 Ott a zsidók két napig üldöztek,
 harmadik nap megfogtak,
 vaskesztyűvel fogdostak,
 vasveszőkvel verdestek,
 rusnyán töpdöstek
 a Te áldott szent nevedér'.

Hirdessed a Te áldott szent nevedet,
 úgy mind aki minden pénteken írva-írja,
 küdve-küdik,
 de nem is küdik, hanem viszik az ők bűnös lelkek a Mennyszigetbe,
 úgy mind a mai szent, szent született gyermeke olyan,

Amen.

töpdöstek = köpdöstek

Ezt a nyönyörű imádságot jó két évvel ezelőtt vettük fel Kostelegen *Gyuri Virág* nénitől, akit falujában sokan tudós asszonynak tartanak. Tud is, méghozzá sokat. Sok régi imát, ráolvasást, s mindenféle történeteket. A környéken eddig egyedül tőle hallottam teljes ráolvasást kígyómarásra románul és magyarul is. Ezzel a ráolvasással a kígyómarás nyomtalanul eltávolítható. Saját bevallása szerint "kapitányos fehérnép". Múlhatatlan szenvedélyvel, fáradhatatlanul meséli a "régiekről"-től hallott és saját maga által átélt történeteit boszorkányokról, szépasszonyokról, kántérosokról, varasbékáról, váltott gyermekről, lüdercről, rekegőről, ördögőről, olyan szuggesztív erővel, hogy amikor évekket ezelőtt először jártunk nála Szabó Noémivel, az estebe nyúló látogatás után a szemközti szomszéd *Imre Demeterék*hez hazaérve alig mertünk nyugovóra térni, s később szégyenszemre kénytelenek voltunk bevallani egymásnak, milyen szörnyűségeket álmodtunk aznap éjjel mindketten Virág néni történeteinek hatására.

Gyuri Virág néni

vóra térni, s később szégyenszemre kénytelenek voltunk bevallani egymásnak, milyen szörnyűségeket álmodtunk aznap éjjel mindketten Virág néni történeteinek hatására.

Az itt idézett ima már szinte teljes egészében pénteki imádságnak tekinthető. Különös figyelmet érdemel az 5-8. sor. Szent Antalon az imádságokban *Páduai Szt. Antal* (Kr.u. 1195-1231.) értendő, szemben a ráolvasásokban helyenként felbukkanó *Remete (vagy Nagy) Szt. Amállal* (Kr.u. 260.k.-365). Erre utal egy klézsei ima Kallós Zoltán gyűjtéséből, amelyben "*Páduai Szent Antalnak szent háza...*" szerepel (Erdélyi 1976. 512.o.), illetve egy tolnai "Szent

* kántérosok : az állatok tejét elvevő asszonyok, boszorkányok; varasbéka : varangyosbéka;

rekegő : az embereket hangjával ijesztgető kirekesztett lélek gyimesi neve.

Antal tüze" ellen való ráolvasás, amelynek "Ereggy el az erdőkre/ Ott a vad oroszlányoknak gyenge szüviket szoricsd el, piros vérüket ott idd meg!" részletében szereplő oroszlánok legendája szerint Remete Szt. Antalra utalnak. (vö. Erdélyi im. 112. és 115.o.!)

A ház "négy szegiben" lévő "négy angyal", s a középen elhelyezkedő "aranyszék" az emberiség egyik legősibb jelét, az osztott négyzetet írja elénk, amely "a látható és érzékelhető világ alapszerkezetének (fönt-lent, bal-jobb) jele, s egyben égtájmeghatározó, a tájékozódás elengedhetetlen eszköze.". (Molnár V. József: *Vázlat a természetes modellezéshez, Debrecen, én. 7.o.*) A négyes osztás négy sarka és négy mezeje általában egynemű (négy angyal), a Középpontban azonban, amely igen szoros kapcsolatban áll a "világ köldöke", "világ közepe" képzetekkel, mindig valamilyen *magasabb minőség* tételeződik, hiszen a "világ közepén" találkozik egymással a Menny, a Föld és a Pokol. (vö. *Mircea Eliade: Az örök visszatérés mítosza, Európa, Bp. 1993. 28.o.*) A világ középpontjában, a saját házában lévő ember így a mindenség teljességéről szerezhet tudomást, "felfelé" és "lefelé" is tájékozódhat. A szoba-kozmosz középpontjában ezúttal előbb a Fiát kereső Mária, majd maga a kereszthalálát elbeszélő Jézus Krisztus jelenik meg.

Régi Kostelecki ház

Szent Lukács evangélista feltűnése a hasonló imákban igen gyakori, amit az a hagyomány indokol, mely szerint Lukács Mária jegyzője és festője. A hazai kódexirodalomban említést tesz erről az *Érdy Codex* (1524-27.) Karthauzi névtelenje (vö. Erdélyi 1976. 305-306.o.!), a külföldi legendairadalomban pedig a *Legenda Aurea* (*Helikon, Bp. 1990. 257.o.*).

A következő két imádság is a Jézus Krisztus kereszthalálát bemutató pénteki ima változata. Az elsőt az írásom elején megszólalt Kádár Imre bácsi felesége, Borbála néni mondta el, a másikat pedig az egyik legkedvesebb kosteleki ismerős, az akkor alig tizennégy éves, minden lében kanál *Csilip Tibi*, a maga nekiiramodó, kamaszos tempójában. Tibi ezt az imát nagyszüleitől tanulta, s ugyanúgy is mondja, mint ők, csak valamivel gyorsabban. Hiába intettük, ne siessen annyira, valami fontos dolga lehetett, mert negyedik nekifutásra is a lassabban elmondott első néhány sor után fékevesztett iramban folytatta az imát, miközben alig észrevehetően a kijárat felé húzódott, hogy az "amen"-t már az ajtóból hadarja el. Azóta sem sikerült egyetlen, valamivel lassabb tempójú felvételt sem készítenem vele:

"Én felkelek én ágyamból..."

Én felkelek én ágyamból,
 testi lelki koporsóból,
 kimenék szent ajtóm elejibe,
 feltekinték napkeletre,
 fejr kőkápolnát láték,
 küjel irgalmas, belől kegyelmes,
 négy szegibe négy oltár,
 közepibe egy aranyszék,
 ott sir vala Asszonyom, a Boldogságos Szűzmária.
 Odamene Szent Lukács ivangyélisten.
 Kérdi, kérdi: 'Mit sírsz Asszonyom Szűzmária?'
 'Hogyne sírnék Szent Lukács ivangyélisten,
 mikor az én Áldott Szent Fiam odavan el,
 térgyig vérbe, könnyöktől könyübe,
 mert eljő az én Áldott Szent Fiam.
 Hova jártál én Áldott Szent Fiam?'
 'Eljártam én Áldott Szent Anyám,
 a fekete földnek szinyire,
 két napig a zsidók üldöztek,
 harmadnapon megfogtak,
 vaskesztyűvel fogdostak,
 vasvesszőkvel verdőstek,
 rusnyákkal töpdőstek.
 Hirdessed azt a te népedet,
 aki minden pénteken elmondja,
 pénteken este lefektibe,

szombaton reggel felkeltibe,
halála előtt megjelenek hétezer hétszáz angyalimmal,
még a legküsőbb körmit se hagyom bűnben elveszni.'

Amment.

küjel = kívül

ivangyélisten = evangélista

szinyire = színére

"Mi van ma péntek..."

Mi van ma péntek.
Ugyanannak a napja.
Én kimegyek én ajtómon,
feltekintek magas mennybe.
Ott látok egy aranyos kápolnát,
küvel irgalmas, belül aranyos,
közepibe egy karosszék,
ott üldögél Boldogságos Szüzmária, sírdogál.
Odamene gélista, kérdi:
'Miért sírsz, Boldogságos Szüzmária?'
'Hogyne sírnék, hogyne rínék,
a teljes harmadnapja, hogy nem láttam az én Áldott Szent Fiamat.'
'Ne sírj Boldogságos Szüzmária,
mert eljött a Te Áldott Szent Fiad!
Térgyig vérbe, könnyökig könnybe.'
'Hol voltál Áldott Szent Fiam?'
'A fekete földön,
hol a zsidók üldöztek,
keresztfára feszítettek,
vaslándzsákkal megszurdaltak,
töviskoronát a fejembe tettek.'
Aki elmondja ezt a kevés imádságot,
este lefektibe, reggel felkeltibe,
ugy üdvözlik, mint Ezus Krisztust a keresztfán."

gélísta = evangélista

Csilip Tibi kutyájával

„nagy üdö” ellen való védekezés eszközeként szolgált, míg a másik, az úgynevezett *„Kicsi Híszkegy”* kettős funkciójú, egyrészt mindennapi imaként, másfelől egy összetett rítus elemeként alkalmazva bajelhárító, elintő, eltiltó szöveg gyanánt szerepel a helybeli csángóság hitében. A vihar, a nagy idő elleni imák igen régi keletűek. Magyar nyelvterületről már a 16. század végéről ismeretes egy *„gonosz felhő és háború ellen való áldás”*. (Bálint Sándor: *Sacra Hungaria, Kassa, 1943.* 124-125.o.) *„A jég ellen való imádság”*-ot Fekete Róza néni olvasta fel egy régi imádságos füzetből:

„A jég ellen való imádság”

Ó, nagyhatalmu Uristen,
 Ki megmutattad mind égen és földön nagy hatalmasságodat,
 midőn megindítád fellegekből áldott szózatodat!
 Villámaiddal, ménykövekkel rettegteted a bünösöket.
 Názáreti Jézus, zsidóknak királya,
 Ki a szeleknek, s essőknek parancsoltál,
 hogy sem határainkban, se hajlékainkban kárt nem tesznek,
 parancsolj a mostan támadott égi háborunak,
 hogy szakadjanak el hegyekről hegyekre,
 kősziklákrol kősziklákra,
 hol Jézus Krisztus, Tebenned nem biznak!

Ammen.

Ugyanez az ima, bővebb terjedelemben megtalálható Salamon Anikónál a 201. oldalon. Érdemes felfigyelnünk rá, hogy az imádság egy múltbeli, egyszer már megtörtént cselekményre hivatkozva üzi el a jégesőt, hiszen az imák és ráolvasások lényegére tapinthatunk ezáltal. Az imák és ráolvasások lényege az idő felfüggesztésében van: a mítikus időben egyszer már megtörtént és lehetőség szerint mindig újra történő esemény vagy cselekmény felidézésével, valószínűsítő jelöléssel, egy őseredeti cselekmény vagy történet újra teremtésével, illetve átélésével az ember kilép a történelmi idő szűk korlátaiból, úrrá lesz az idő folyamának látszólagos visszafordíthatatlanságán, és újra az istenek, a régvolt hősök kortársává válva, a bajok gyökeréig hatolva, úrrá lesz azokon. Megszólítja a bajokat, betegségeket okozó erőket, segítségül hívja az őt adott helyzetében leghatékonyabban támogatni, oltalmazni képes hatalmakat, s mert a teremtett világban semmi sem létezik véletlenül, s minden kimondható szó valamilyen valós tartalmat jelöl, amely megszólítható, nevének kimondásával mozgásba hozható, a megszólított segítő hatalmak az ima vagy a ráolvasás nyomán beáramlanak kis világunk határai közé, az életünket valójában mozgó energiákat rejtő kulisszák mögül.

Az imádságban említett *"szakadjanak el hegyekről hegyekre, kösziklákról kösziklákra"* kitétel szinte ugyanezekkel a szavakkal visszhangzik néhány kosteleki ráolvasásban. *"tisztuljon, takarodjon a fekete kösziklákra"* ("igizet" ellen, Berecki Jánosné Gyuri Virág); *"tisztuljon a fekete kösziklákra"* ("igizet" ellen, Vrencsán Józsefné Vrencsán Anna); *"tisztuljon, takarodjon az egész gonosz félelem fekete kösziklákra"* ("kutyamarástól" Gyuri Virág); *"Babba Mária, (helyett) vidd el oda, hol kutyák nem ugatnak, / kakasok nem szólnak, / kovással kenyeret nem sütnék!"* ("igizet" ellen, Gerculy Andrásné Timár Virág); *"I gizet szállj a nagy rengeteg erdőbe, / nagy sinka mezőkre, / hol a kutyák nem ugatnak, / a kakasok nem szólnak, / s a lovak nem nyerítnek!"* ("igizet" ellen, Tankó Mihály és felesége, Albert Anna). Hasonló zárórész szerepel két-két Erdélyi Zsuzsannánál (Erdélyi 1976. 117-118. és 155.o.) és Salamon Anikónál (190. és 192.o.) fellelhető imádságban, illetve ráolvasásban.

Hasonlóképpen alkalmazzák az úgynevezett *"Kicsi Hiszekegy"*-et, amelyet valaha az egész Gyimesben ismerhettek, mert ugyanezt az imát közli Salamon Anikó (213-214.o.) szintén a Gyimes-völgyéből (nem jelöli ugyan, de nagyon valószínű, hogy a Hidegségről, könyvének anyagát ugyanis nagyrészt innen gyűjtötte). *Harangozó Imre* is közli ugyanezt az imádságot, ő a Hidegségen, Szalamás-patakán hallotta. (*Harangozó*, 65.o.) A *"Kicsi Hiszekegy"* vi-

* Babba Mária a székelyek és a csángók ősvallásában nagyon fontos szerepet játszó Istennő, Akinek tisztelete és imádata mindmáig meghatározza a helybeliek hitét. /Vö. Daczó Árpád: A gyimesi Babba Mária. in: Népismereti Dolgozatok, Kriterion, Bukarest, 1980. 231-239.o.; Molnár V. József: Csíksomlyó. in: Óshagyomány 12. évf./1993/ 71-74.o.; Takács György: Babba Mária, in: Országépítő 1993/4 56-61.o./és 1994/1. számban./; Vitos László: Babba-mária. Máriakultusz Székelyföldön. in: Kapu 1993/4. 51-54.o./

har elintésére való használatáról így vallott Magyarcsügésen *"Kicsi" Andrisné, Katalin* néni: "Mikor erős üdő van, s erőst villámlik, s erőst görget, akkor ... lehet mondani. (...) Még egyet mondanak ... az Irgalmasság Olvasóját. Mikor nagy üdő van, mondjuk. Gyertyát gyújtunk, s még letérgyelünk, s mondjuk."

A keletkező fergeteggel térdre ereszkedve szembemondott imádság ereje, az emberek élte-tő hite képes minden borulatot, vihart elűzni a segítségül hívott isteni hatalom által, amely úrrá lesz a rossz időn, rossz időkön. Erre gondolva idézem fel most Katalin néni imáját, a *"Kicsi Hiszekegy"*-et:

"Kicsi Hiszekegy"

Hiszek egy Istenbe'.

Bizok az Istenbe'.

Az a bizott Isten lakojzék lelkembe'.

Jőj el én Istenem, gyontass meg ingemet,
hogy legyek én Néked gyontatott embered!

Ne jőj gonosz Sátán, ne kísérts engemet!

Fejem, fejem felett az Uristen.

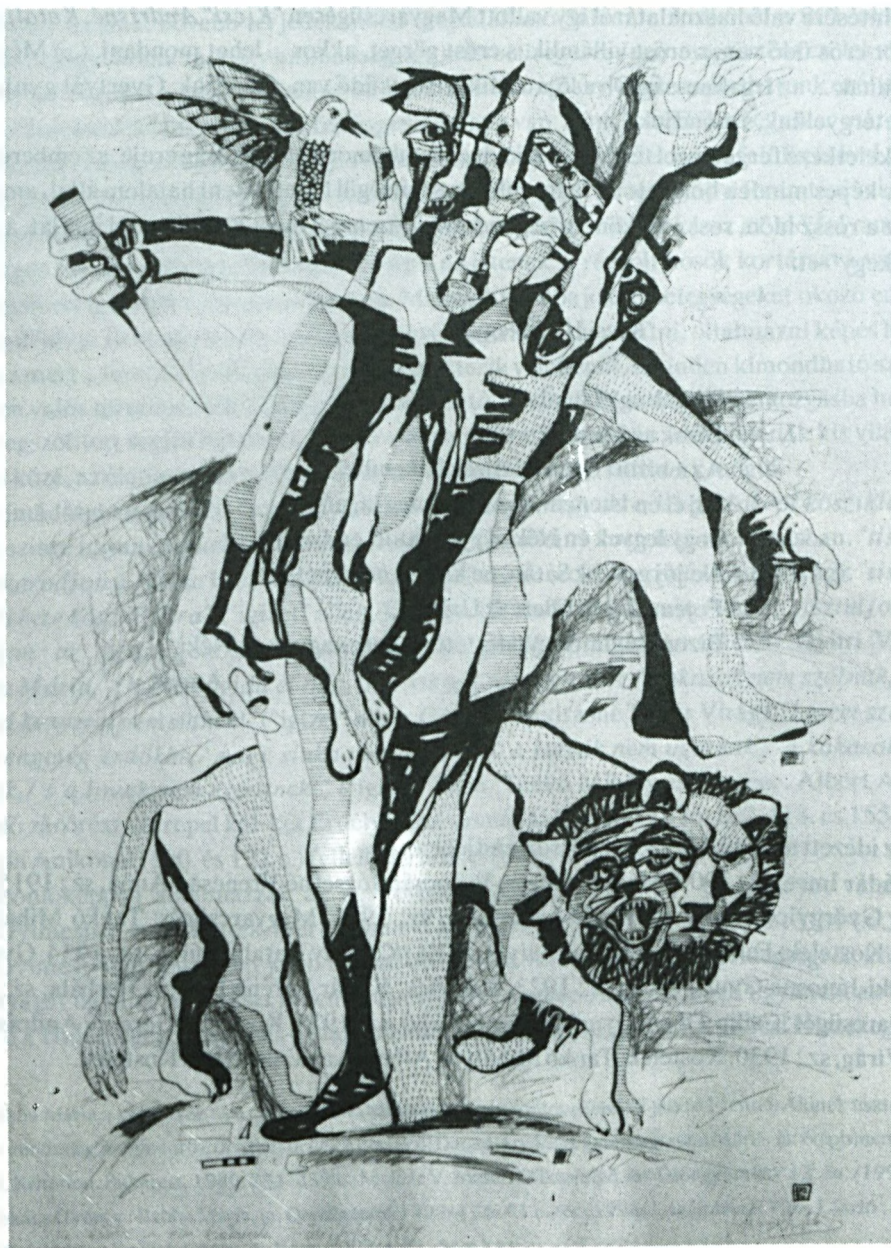
Bizonyságimba gyontatott embere vagyok én Néki.

Amen.

*

Az idézett adatközlők szövegeik sorrendjében:

Kádár Imre, sz.: 1907. Magyarcsügés; Vrencsán Józsefné Vrencsán Anna, sz.: 1915. Koste-
telek; Györgyice Andrásné Korbuly Katalin, sz.: 1921. Magyarcsügés; Tankó Mihály, sz.:
1939. Kostelet; Fekete Jánosné Korbuly Rozália (Korbuly Katalin húga), sz.: 1934. Gyepece;
Berecki Jánosné Gyuri Virág, sz.: 1923. Kostelet; Kádár Imréné Berecki Borbála, sz.: 1907.
Magyarcsügés; Csilip Tibor (Gyuri Virág unokája), sz.: 1978. Kostelet; Gerculy Andrásné Tí-
már Virág, sz.: 1930. Kostelet; Tankó Mihályné Albert Anna, sz.: 1945. Kostelet.

Drosnyik István : Ne bántás és nem bántanak